

شورای سیاستگذاری حوزه‌های علمیه خاوران

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خاوران

معاونت پژوهش

استان تهران شهر تهران مدرسه علمیه تخصصی حضرت قاسم بن الحسن (علیهما السلام)

عنوان:

صلاحیت‌های لازم برای ایفای نقش تربیتی مربی بر اساس دیدگاه اندیشمندان تربیتی حوزوی معاصر

استاد راهنما:

حجت‌الاسلام و المسلمین محمدعلی تهوری

نگارنده:

اعظم کنگرانی فراهانی

۱۴۰۵

شورای سیاستگذاری حوزه‌های علمیه خواهران

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران

معاونت پژوهش

استان تهران شهر تهران مدرسه علمیه تخصصی حضرت قاسم بن الحسن (علیهما السلام)

عنوان:

صلاحیت‌های لازم برای ایفای نقش تربیتی مربی بر اساس دیدگاه اندیشمندان تربیتی حوزوی معاصر

استاد راهنما:

حجت‌الاسلام و المسلمین محمدعلی تهوری

نکارنده:

اعظم کنگرانی فراهانی

۱۴۰۵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تحمیدیه

سپاس و ستایش، خدای بی‌همتایی را سزااست که مربی حقیقی عالم و پرورش‌دهنده جان‌هاست. پروردگاری که با حکمت و رحمت خویش، انسان را در مسیر هدایت و تربیت رهنمون گشته و با عطای نعمت عقل و اندیشه، آدمی را از تاریکی جهل به روشنای دانایی می‌رساند. همو که بهترین تدبیرکنندگان است و مسیر زندگی بندگان را با لطف و تدبیر خویش سامان می‌بخشد.

درود و تحیت بی‌پایان بر پیامبر رحمت و مهربانی حضرت محمد مصطفی صلی‌الله و علیه و آله و سلم و بر اهل بیت طاهرین علیهم‌السلام؛ آن مشعل‌های فروزان هدایت و اسوه‌های کامل تربیت، که راه سعادت و کمال را بر بشریت گشودند و دل‌های جویندگان حقیقت را به نور معرفت روشن ساختند.

حوزه‌های علمیه خواجه‌ن

تقدیم به

تقدیم به ابرمریی عصر حاضر، قائد شهید امت، امام سید علی حسینی خامنه‌ای که سال‌ها رسالت خطیر تربیت و هدایت مردم خویش را بر دوش کشید و با مجاهدت و اخلاص، راه هدایت را برای نسل‌ها روشن ساخت و با نیل به فیض عظیم شهادت، مکتبی ماندگار از تربیت، ایثار و تعهد به آرمان‌های الهی را به یادگار نهاد.

این اثر با نهایت احترام و ارادت به روح مطهر ایشان تقدیم می‌گردد.

تقدیر و تشکر

خداوند متعال را شاکرم که توفیق نگارش پژوهش حاضر را به بنده عطا فرمود.

مراتب سپاس و قدردانی خود را از استاد راهنمای ارجمند، جناب آقای دکتر تهوری ابراز می‌دارم که با راهنمایی‌های ارزشمند خود، نقش مؤثری در پیشبرد این پژوهش داشتند.

همچنین از تمامی بزرگوارانی که در مسیر این تحقیق با ارائه راهنمایی‌ها و مساعدت‌های خود سهمی داشتند، به‌ویژه استاد گرامی جناب آقای دکتر فاطمی‌پور، نهایت سپاس و امتنان را دارم.

از خانواده مهربانم نیز صمیمانه قدردانی می‌کنم که با صبوری، همراه و پشتیبان اینجانب در مسیر انجام پژوهش بودند.

صورت جلسه دفاع

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خوارهران

چکیده

تربیت، فرایندی هدفمند برای شکوفاسازی استعدادهای انسان، شکل‌دهی شخصیت و هدایت رفتار اوست. در این فرایند، مربی نقشی محوری دارد و اثربخشی تربیت در گرو برخورداری او از صلاحیت‌هایی متناسب با ماهیت و اهداف تربیت است. با وجود توجه اندیشمندان تربیتی حوزوی معاصر به ابعاد گوناگون تربیت و نقش مربی، صلاحیت‌های لازم برای ایفای این نقش کمتر به صورت منسجم و نظام‌مند تبیین شده است. از این رو، پژوهش حاضر با هدف تبیین صلاحیت‌های مربی بر اساس دیدگاه این اندیشمندان انجام شد. روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی بوده و داده‌ها با مراجعه به آثار و آرای اندیشمندان تربیتی حوزوی معاصر گردآوری و تحلیل شده است. یافته‌های پژوهش نشان داد که صلاحیت‌های مربی در سه ساحت بینشی، گرایشی و مهارتی - رفتاری قابل تبیین است؛ ساحت بینشی ناظر به مبانی معرفتی مربی درباره انسان و تربیت است و مؤلفه‌هایی چون نگرش به چیستی تربیت، آگاهی از نظام تربیتی اسلام و آگاهی نسبت به عوامل و موانع تربیت و... را در بر می‌گیرد. ساحت گرایشی به انگیزه‌ها و جهت‌گیری‌های درونی مربی در فرایند هدایت تربی مربوط می‌شود و مؤلفه‌هایی مانند ایمان، اخلاص و ایثار و... را شامل می‌شود. ساحت مهارتی - رفتاری ناظر به توانایی‌های عملی مربی در فرایند تعامل و هدایت تربی است؛ به گونه‌ای که ساحت مهارتی، مهارت‌های ارتباطی و روشی را در بر می‌گیرد و ساحت رفتاری، با مؤلفه‌هایی مانند قدرت و شیوایی بیان، نشاط و شادابی، انضباط و... شناخته می‌شود.

کلیدواژه‌ها: تربیت، مربی، صلاحیت، اندیشمندان تربیتی حوزوی معاصر.

فهرست مطالب

۱. فصل اول: کلیات و مفاهیم تحقیق.....	۱
مقدمه	۲
۱-۱. بیان مسئله	۴
۲-۱. ضرورت و اهمیت پژوهش	۷
۳-۱. اهداف پژوهش	۹
۱-۳-۱. هدف کلی	۹
۲-۳-۱. اهداف فرعی	۹
۴-۱. سؤالات پژوهش	۹
۱-۴-۱. سؤال اصلی پژوهش (متناسب با عنوان).....	۹
۲-۴-۱. سؤالهای فرعی پژوهش (متناسب با بخش ها و فصل ها)	۹
۵-۱. پیشینه پژوهش	۹
۶-۱. روش تحقیق	۱۳
۷-۱. مفاهیم	۱۳
۱-۷-۱. تربیت	۱۳
۲-۷-۱. مربی	۱۷
۳-۷-۱. صلاحیت	۱۹
۴-۷-۱. معرفی اجمالی اندیشمندان.....	۲۰
۱-۷-۴-۱. آیت الله علیرضا اعرافی	۲۱
۲-۷-۴-۲. آیت الله مجتبی تهرانی	۲۱
۳-۷-۴-۳. آیت الله محی الدین حائری شیرازی	۲۲
۴-۷-۴-۴. آیت الله سید علی خامنه ای	۲۳
۵-۷-۴-۵. استاد علی صفایی حائری	۲۴
۶-۷-۴-۶. حجت الاسلام محسن قرائتی	۲۵
۷-۷-۴-۷. آیت الله محمدتقی مصباح یزدی	۲۶
۸-۷-۴-۸. استاد شهید مرتضی مطهری	۲۶

۲۷	۱- ۷- ۴- ۹. آیت الله حسین مظاهری.....
۲۹	۲. فصل دوم: صلاحیت های بینشی مربی.....
۳۰	مقدمه
۳۰	۲- ۱. نگرش مربی به چیستی تربیت.....
۳۳	۲- ۲. آگاهی مربی به نظام تربیتی اسلام
۳۵	۲- ۱. آگاهی مربی به مبانی تربیت.....
۴۰	۲- ۲. آگاهی مربی به اهداف تربیت
۴۳	۲- ۳. آگاهی مربی به اصول تربیت.....
۴۸	۲- ۴. آگاهی مربی به روش تربیت.....
۵۲	۲- ۳. آگاهی مربی نسبت به عوامل و موانع تربیت
۵۵	۲- ۴. شناخت مخاطب (مربی)
۶۲	۲- ۵. نگرش مربی به خود، خدا، هستی
۶۶	۲- ۶. شناخت مربی نسبت به معارف اسلام
۷۰	جمع بندی
۷۲	۳. فصل سوم: صلاحیت های گرایشی مربی.....
۷۳	مقدمه
۷۳	۳- ۱. ایمان
۸۳	۳- ۲. اخلاص
۸۵	۳- ۳. ایثار و از خودگذشتگی
۸۶	۳- ۴. اهتمام مربی به امر تربیت
۸۹	۳- ۵. دغدغه مربی برای هدایت
۹۱	جمع بندی

رو باید بر عهده فردی مسئولیت‌پذیر و جدی گذاشته شود. به اعتقاد ایشان، اگر مربی در میان وظایف گوناگون خود، تربیت را امری حاشیه‌ای و فرعی تلقی کند، طبیعتاً اهتمام لازم را برای آن صرف نخواهد کرد و در نتیجه، فرایند تربیت ناقص می‌ماند. همچنین مربی باید زمان کافی به متریان اختصاص دهد و رسیدگی به وضعیت آنان را با جدیت و دقت انجام دهد.

با مقایسه دو دیدگاه روشن می‌شود که هر دو بر یک نکته اساسی تأکید دارند: جدیت، شرط لازم موفقیت مربی در تربیت است. در هر دو نظر، مربی باید مسئولیت‌پذیر، متعهد و پیگیر باشد و تربیت را کاری فرعی یا سطحی نبیند. همچنین هر دو دیدگاه، جدیت را در برابر سستی، بی‌توجهی و کم‌کاری قرار می‌دهند و آن را عامل حفظ اقتدار و پیشبرد درست فرایند تربیت می‌دانند. تفاوت اصلی تنها در نحوه بیان است. یکی بیشتر بر اقتدار رفتاری و پرهیز از ضعف‌های آشکار تأکید دارد و دیگری بر تعهد، اهتمام و اختصاص وقت کافی به مربی.

در نهایت، با بررسی جایگاه جدیت در رفتار مربی می‌توان گفت، این صفت، نه یک گزینه، بلکه یک ضرورت تربیتی است. جدیت مربی، بنیان اقتدار اوست و هرگونه سستی در این زمینه، نه تنها راه را برای نفوذ ضعف‌ها و سوءاستفاده‌ها باز می‌کند، بلکه اصل فرایند تربیت را نیز مختل می‌سازد. مربی باید بداند که جدیت او، انعکاسی از تعهد عمیق او به رشد متربی است. تعهدی که با خودسازی مداوم، نظارت بر رفتار و کلام و درک ظرافت‌های موقعیت‌های تربیتی، تجسم می‌یابد. پس جدیت را نه به عنوان ابزاری برای ارباب، بلکه به عنوان ستون صلابت و استواری در مسیر هدایت و رشد، در آغوش گیریم.

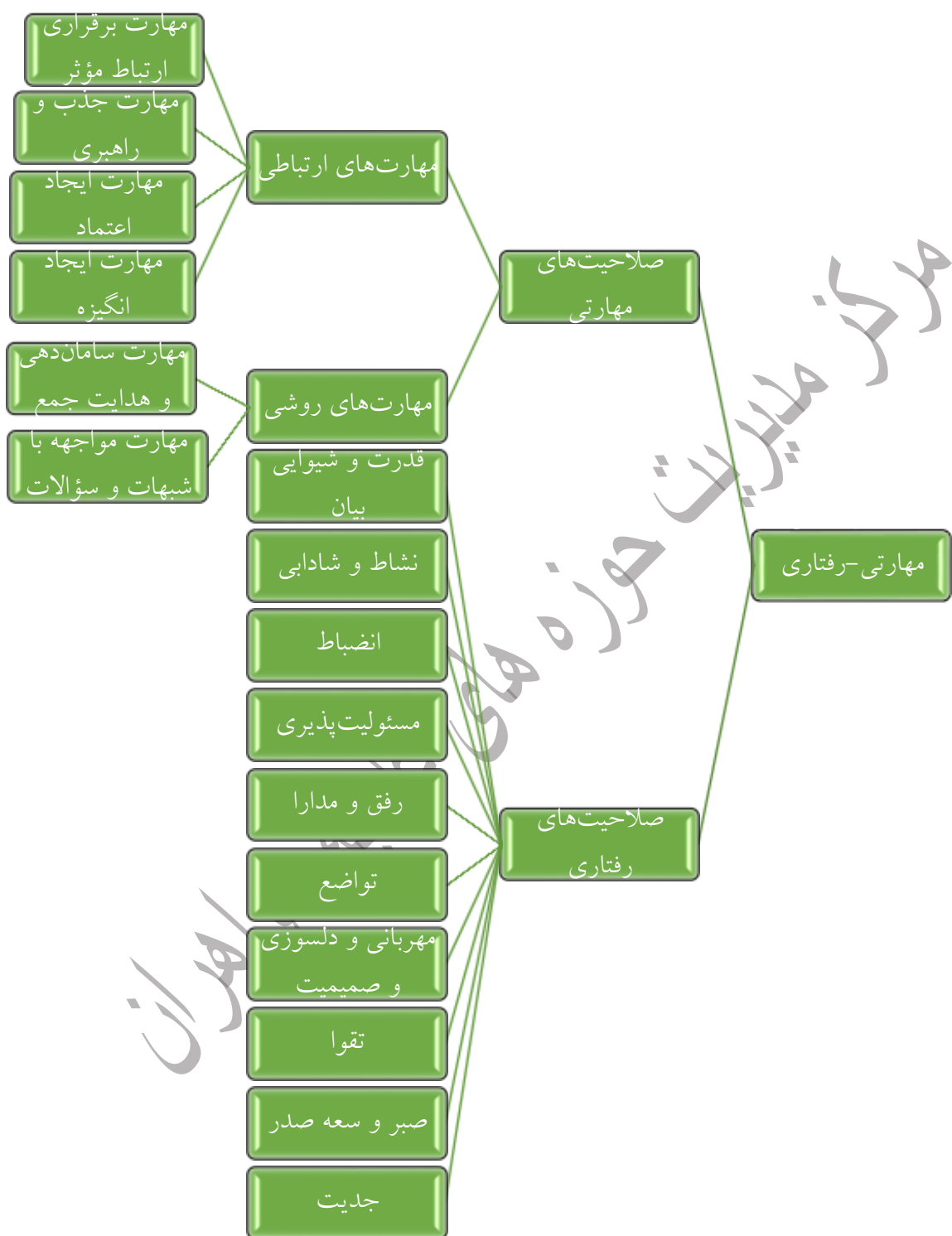
جمع‌بندی

صلاحیت‌های مهارتی و رفتاری در نظام تربیتی، به مثابه دستگاه اجرایی و تجلی‌گاه بیرونی باورها و انگیزه‌های مربی تعریف می‌شوند. اگر صلاحیت‌های بینشی را نقشه راه و صلاحیت‌های گرایشی را موتور محرک حرکت تربیتی بدانیم، صلاحیت‌های مهارتی و رفتاری درواقع فنون هدایت و هنر پیمودن این مسیر در تعامل با مربی هستند. آنچه در این فصل مورد مذاقه قرار گرفت، تبیین این

حقیقت بود که میان دانش انتزاعی مربی و تحول عینی در مربی، خلأیی وجود دارد که از طریق مهارت‌های تعاملی قابل عبور است.

این فصل بر این واقعیت تأکید دارد که تربیت، پدیده‌ای ایستا و درونی نیست، بلکه حقیقتی پویا و تعاملی است. از این منظر، مربی در ساحت مهارتی، نه یک فاعل مختار مطلق، بلکه یک تسهیل‌گر هوشمند است که با به‌کارگیری ظرایف رفتاری، بستر لازم برای شکوفایی فطرت مربی را مهیا می‌سازد. درواقع، این مهارت‌ها هستند که نیت خیر مربی را به اثرگذاری تربیتی تبدیل می‌کنند و مانع از آن می‌شوند که تلاش‌های تربیتی در سطح تعاملات سطحی باقی بمانند.

درنهایت صلاحیت‌های مهارتی و رفتاری، مؤلفه‌هایی جدا از ابعاد بینشی و گرایشی نیستند، بلکه مکمل ناگسستگی آن‌ها بوده و در ترکیب با یکدیگر، هویت جامع مربی تراز را شکل می‌دهند. این ساحت عملیاتی، نقطه تلاقی اندیشه و عمل است که بدون آن، هیچ نظام تربیتی قادر نخواهد بود اهداف متعالی خود را در جان و جهان مربی نهادینه سازد.

نتیجه گیری

پژوهش حاضر باهدف تبیین صلاحیت‌های لازم برای ایفای نقش تربیتی مربی براساس دیدگاه اندیشمندان تربیتی حوزوی معاصر انجام شد. پرسش اصلی تحقیق آن بود که مربی در چارچوب نظام تربیت اسلامی، برای ایفای نقش هدایت‌گرانه و اثرگذار خود، باید از چه صلاحیت‌هایی برخوردار باشد. تحلیل آرای اندیشمندان نشان داد که تربیت در منظومه فکری آنان، فرایندی تدریجی، هدفمند و مبتنی بر فطرت انسانی است که غایت آن تعالی و رشد همه‌جانبه انسان می‌باشد. ازاین‌رو، نقش مربی صرفاً انتقال‌دهنده دانش نیست، بلکه هدایت‌گر سیر رشد وجودی متربی است.

نتایج تحقیق نشان داد که صلاحیت‌های مربی در سه ساحت به‌هم‌پیوسته بینشی، گرایشی و مهارتی - رفتاری قابل تبیین است و هیچ‌یک به‌تنهایی کفایت نمی‌کند. ساحت بینشی جهت دهنده حرکت تربیتی است، ساحت گرایشی نیروی محرک و پشتوانه تعهد درونی مربی را فراهم می‌سازد و ساحت مهارتی - رفتاری زمینه تحقق عینی اهداف تربیت را مهیا می‌کند. هماهنگی این سه ساحت، شرط اثربخشی تربیت و تحقق اهداف متعالی آن است. بدین ترتیب، پرسش اصلی پژوهش پاسخ می‌یابد و روشن می‌شود که ایفای نقش تربیتی در نظام اسلامی مستلزم برخورداری از منظومه‌ای منسجم از صلاحیت‌های معرفتی، انگیزشی و عملی است.

مقایسه یافته‌ها باهدف‌های از پیش تعیین شده نشان می‌دهد که پژوهش توانسته است چارچوبی نسبتاً جامع برای شناسایی و تبیین صلاحیت‌های مربی ارائه دهد. بااین‌حال، بررسی عملی میزان تحقق این صلاحیت‌ها در نظام‌های آموزشی موجود و نیز ارائه الگوی اجرایی برای تربیت مربیان، نیازمند پژوهش‌های تکمیلی است. ازاین‌رو، پیشنهاد می‌شود در تحقیقات آینده، ابعاد کاربردی این صلاحیت‌ها در برنامه‌های تربیت مربی و نظام‌های آموزشی به‌صورت میدانی مورد ارزیابی قرار گیرد تا پیوند میان مبانی نظری و عرصه عمل تقویت شود.

پیشنهاده‌ها

پیشنهادهای کاربردی: با توجه به یافته‌های پژوهش و نقش اساسی صلاحیت‌های بینشی، گرایشی و مهارتی - رفتاری در ایفای نقش تربیتی مربی، پیشنهاد می‌شود در برنامه‌های تربیت مربی و دوره‌های آموزشی مراکز تربیتی و آموزشی، به تقویت این صلاحیت‌ها توجه ویژه شود. همچنین

طراحی دوره‌های آموزشی و کارگاه‌های مهارتی باهدف ارتقای بینش تربیتی، تقویت جهت‌گیری‌های درونی مربیان نسبت به امر تربیت و توسعه مهارت‌های تعاملی و تربیتی می‌تواند در افزایش اثربخشی فرایند تربیت نقش مؤثری داشته باشد. علاوه براین، بهره‌گیری از دیدگاه‌های اندیشمندان تربیتی حوزوی در تدوین برنامه‌ها و الگوهای تربیتی، می‌تواند به غنای نظری و جهت‌نما فعالیت‌های تربیتی کمک کند.

پیشنهادهای پژوهشی: با توجه به اینکه پژوهش حاضر بیشتر بر بررسی و تحلیل دیدگاه‌های نظری اندیشمندان تربیتی حوزوی معاصر متمرکز بوده است، پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده، میزان تحقق و کاربست این صلاحیت‌ها در محیط‌های آموزشی و تربیتی به‌صورت میدانی بررسی شود. همچنین طراحی و ارائه الگوی عملی برای تربیت مربیان براساس صلاحیت‌های استخراج‌شده و ارزیابی کارآمدی آن در مراکز تربیتی می‌تواند موضوع پژوهش‌های بعدی قرار گیرد. افزون براین، مطالعه تطبیقی دیدگاه‌های اندیشمندان تربیتی حوزوی با نظریه‌های تربیتی معاصر در حوزه تعلیم و تربیت نیز می‌تواند به گسترش و تعمیق مباحث این حوزه کمک نماید.

فهرست منابع

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

کتاب فارسی

۱. اعرافی، علیرضا، فقه تربیتی اصول عام تربیت ۱، ج ۱، ۱، چ ۳، قم: اشراق و عرفان، ۱۴۰۱ ش.
۲. _____، فقه تربیتی مبانی و پیش فرض‌ها، ج ۱، چ ۳، قم: مؤسسه اشراق و عرفان، ۱۳۹۵ ش.
۳. امینی، ابراهیم، اسلام و تعلیم و تربیت، چ ۱، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۴ ش.
۴. پسندیده، عباس، مریگری هوشمند، چ ۱، قم: مؤسسه علمی فرهنگی دارالحديث، ۱۴۰۲ ش.
۵. تهرانی، مجتبی، ادب الهی کتاب پنجم، چ ۱۰، قم: مصابیح الهدی، ۱۳۹۹ ش.
۶. جعفری، محمدتقی، ترجمه و تفسیر نهج البلاغه، چ ۹، مشهد: به نشر، ۱۳۸۹ ش.
۷. حائری شیرازی، محی‌الدین، تربیت دینی کودک، چ ۹، قم: معارف، ۱۴۰۰ ش.
۸. _____، راه رشد، ج ۱، ج ۲، ج ۴، چ ۱، قم: معارف، ۱۴۰۲ ش.
۹. _____، مربی و تربیت، چ ۴، قم: معارف، ۱۴۰۰ ش.
۱۰. دل‌شاد تهرانی، مصطفی، سیری در تربیت اسلامی، چ ۱۴، تهران: دریا، ۱۳۸۲ ش.
۱۱. دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، ج ۴، ج ۱۲، چ ۲، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۷۲ ش.
۱۲. رجایی، مرتضی و فاطمی‌پور، علی، تربیت اسلامی از دیدگاه رهبر فرزانه انقلاب، چ ۱، ج ۳، ج ۵، چ ۱، قم: شهید کاظمی، ۱۴۰۱ ش.
۱۳. صداقت‌زاده، میثم، تربیت برمدار فطرت، چ ۱، تهران: دانشگاه امام صادق، ۱۴۰۳ ش.
۱۴. صفایی حائری، علی، استاد و درس، چ ۸، قم: لیل‌القدر، ۱۴۰۱ ش.
۱۵. _____، تربیت کودک، چ ۱۵، قم: لیل‌القدر، ۱۴۰۱ ش.
۱۶. _____، جمع‌ها و حاصل جمع‌ها، چ ۹، قم: لیل‌القدر، ۱۴۰۱ ش.
۱۷. _____، مسئولیت و سازندگی، چ ۲۲، قم: لیل‌القدر، ۱۴۰۱ ش.

۱۸. طاهری حاجی‌وند، عادل، استاد فقط معلم نیست مربی هم هست، چ ۲، قم: نشر معارف، ۱۴۰۱ ش.
۱۹. عابدینی، محمدرضا، شاگردپروری، چ ۴، قم: معارف، ۱۴۰۱ ش.
۲۰. عالم‌زاده نوری، محمد و بوسلیکی، حسن و مرادی، حسین، نقش مربی در تربیت اخلاقی معنوی، چ ۲، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۳ ش.
۲۱. علم‌الهدی، جمیله، نظریه اسلامی تعلیم و تربیت، چ ۱، تهران: دانشگاه امام صادق، ۱۳۸۸ ش.
۲۲. عمید، حسن، فرهنگ عمید، چ ۳، تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۹ ش.
۲۳. قرائتی، محسن، مهارت معلمی، چ ۱۷، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۴۰۴ ش.
۲۴. مصباح یزدی، محمدتقی، نظریه تربیتی اسلام، چ ۳، قم: مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، ۱۴۰۳ ش.
۲۵. _____، فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، چ ۴، تهران: مؤسسه فرهنگی مدرسه سبحان (انتشارات مدرسه)، ۱۴۰۰ ش.
۲۶. مطهری، مرتضی، انسان کامل، چ ۷۴، تهران: صدرا، ۱۳۹۹ ش.
۲۷. _____، تعلیم و تربیت در اسلام، چ ۹۷، تهران: صدرا، ۱۳۹۹ ش.
۲۸. _____، مجموعه آثار، ج ۲، چ ۲۵، تهران: صدرا، ۱۳۷۶ ش.
۲۹. مظاهری، حسین، ویژگی‌های معلم خوب، چ ۱۶، قم: اخلاق، ۱۳۹۶ ش.
۳۰. ملکی، حسن، درآمدی بر نظریه تعلیم و تربیت از منظر آیت‌الله خامنه‌ای، چ ۱، قم: انقلاب اسلامی، ۱۴۰۳ ش.
۳۱. _____، مبانی و اصول تربیت، چ ۲، تهران: آیه، ۱۳۹۴ ش.
۳۲. هادی‌زاده، محمدتقی، سخنرانی با عنوان: موضع گیری، ۱۵ ماه رمضان، بی‌تا.

کتاب عربی

۳۳. ابن، علی بن موسی، اقبال الاعمال، ج ۱، چ ۱، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۹ ق.
۳۴. ابن فارس، احمد، معجم مقاییس اللغه، ج ۲، چ ۲، مصر: بی‌نا، ۱۳۹۰ ق.

۳۵. ابن منظور، محمد بن مکرم، **لسان العرب**، ج ۱، ج ۱۰، ج ۱۵، چ ۳، بیروت: دارالصادر، ۱۴۱۴ ق.
۳۶. تمیمی آمدی، عبدالواحد، **تصنیف غررالحکم و دررالکلم**، چ ۱، قم: موسسه بوستان کتاب، ۱۳۶۶ ش.
۳۷. جوهری، اسماعیل بن حماد، **الصحاح تاج اللغة و الصحاح العربیه**، ج ۴، ج ۶، چ ۲، بیروت: دارالعلم للملایین، ۱۴۰۴ ق.
۳۸. دیلمی، حسن بن محمد، **ارشادالقلوب**، ج ۱، چ ۲، قم: الشریف الرضی، ۱۳۷۱.
۳۹. راغب اصفهانی، حسین، **المفردات فی غریب القرآن**، (تحقیق: صفوان عدنان داوودی)، ج ۱، چ ۱، بیروت: دارالعلم الدار الشامیه، ۱۴۱۲ ق.
۴۰. طباطبائی، سید محمدحسین، **المیزان فی تفسیرالقرآن**، ج ۳، قم: انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین، بی تا.
۴۱. فراهیدی، خلیل ابن احمد، **العین**، ج ۲، ج ۸، چ ۱، قم: هجرت، ۱۴۱۰ ق.
۴۲. کلینی، محمد بن یعقوب، **الکافی**، ج ۱، چ ۲، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ ق.
۴۳. کلینی، محمد بن یعقوب، **الکافی** (مصحح: علی اکبر غفاری)، چ ۳، تهران: دارالکتب، ۱۳۶۳ ق.
۴۴. مصطفوی، حسن، **التحقیق فی کلمات القرآن الکریم**، ج ۴، چ ۲، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۶۰ ق.

مقالات

۴۵. فیاضی، «اندیشه شهید مطهری، دانشگاه فرهنگیان: دو فصلنامه علمی نظریه و عمل در تربیت معلمان»، سال نهم، شماره ۱۵، ۱۴۰۲.

پایان نامه ها

۴۶. باقری، زهرا، «شناسایی شایستگی های حرفه ای مربیان تربیتی از دیدگاه آیت الله حائری شیرازی»، دانشکده علوم انسانی دانشگاه شاهد، تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، ۱۴۰۰.

۴۷. بهروز، زهرا، «تقدم تزکیه بر تعلیم و تربیت و انعکاس آن در ویژگی‌های مربی و معلم از دیدگاه اسلام»، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه قم، قم، پایان نامه کارشناسی ارشد، ۱۳۹۴.

۴۸. فاطمی پور، علی، «مبانی انسان شناختی و اهداف تربیت اخلاقی بر اساس دیدگاه آیت‌الله محی‌الدین حائری شیرازی»، مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت، قم، پایان نامه کارشناسی ارشد، ۱۳۹۹.

۴۹. یوسفی کیا، فهیمه، «صلاحیت‌های حرفه‌ای مربیان اخلاق بر اساس اندیشه‌های آیت‌الله حائری شیرازی»، دانشکده الهیات و ادیان دانشگاه شهید بهشتی تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، ۱۳۹۹.

نرم افزارها

۵۰. پایگاه اطلاع‌رسانی آثار آیت‌الله مصباح یزدی

۵۱. پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه

۵۲. پایگاه اطلاع‌رسانی و خبری جماران

۵۳. کتابخانه دیجیتال نور

۵۴. مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور)

سایت‌ها

۵۵. بیانات در دیدار جمعی از معلمان سراسر کشور

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=12400> ۱۳۹۰/۲/۱۴

۵۶. بیانات در دیدار معلمان ۱۳۸۶/۳/۱۲ [https://farsi.khamenei.ir/speech-](https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3380)

[content?id=3380](https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3380)

۵۷. بیانات در دیدار جمعی از کارگران و معلمان ۱۳۷۰/۲/۱۱

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2449>

۵۸. بیانات در دیدار جمعی از مسئولان وزارت امور خارجه

<https://farsi.khamenei.ir/speech-1383/2/25>

۵۹. بیانات در جلسه پرسش و پاسخ مدیران مسئول و سردبیران نشریات دانشجویی

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=7571> ۱۳۷۷/۱۲/۴

۶۰. خطبه‌های نماز جمعه در چهارمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله) ۱۴/۲/۱۳۷۲

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۲۶۷۱>

۶۱. بیانات در دیدار جمعی از اساتید دانشگاه‌ها ۲/۶/۱۳۹۰

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=17082>

۶۲. بیانات در دیدار اعضای نهاد نمایندگی رهبری در دانشگاه‌ها

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=9720>

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خوارهران